ARGUMENTAREA SOLUȚIILOR JURIDICE CA PARTE A RĂSPUNSULUI STATULUI LA INFRACȚIUNILE MOTIVATE DE PREJUDECATĂ

JUDICIAL REASON-GIVING AS PART OF THE STATE'S RESPONSE TO BIAS CRIMES

Alexandru NEGRU, ORCID: 0009-0003-4971-6261
Universtatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova

CZU: 343.43:316.647.8:347.53 e-mail: alecsn05@gmail.com

The objective of this work, was the need to understand if the judicial reason giving, is an effective remedy for the creation of a state response mechanism to violent phenomenon motivated by prejudice. For this, we resorted to: the positioning of the phenomenon of the Prejudice Motivated Offenses (CMP) on the Allport scale, the analysis of international documents establishing fundamental rights, the analysis and synthesis of the techniques used by the ECtHR in the matter of art. 2,3,8 with 14 ECHR, comparing the mechanism to combat the CMP phenomenon established by law 111 of 21.04.2023, with the mechanism established by ECtHR jurisprudence. In conclusion, we established two aspects. In common law systems, the judicial reason giving has amply demonstrated that it is an effective mechanism in combating the CMP phenomenon. In continental law systems, the tool of the judicial reason giving, is used with reserve. The legislator gets involved slowly in the regulation of the phenomenon of CMP. The judges, determined by the fear of exceeding the "will of the legislator", risk forming a narrow way of thinking, losing sight of the need to restore the imbalance caused by the CMP.

Cuvinte-cheie: *argumentare juridică, criterii protejate, inegalitate factuală, indicatori de prejudecată, infracțiuni motivate de prejudecată, discriminare, drept viu, mecanism compensator, obligații pozitive, prejudecată, scala Allport, ură.*

INTRODUCERE

La 03.07.2022 a intrat în vigoare Legea pentru modificarea unor acte normative, nr. 111 din 21.04.2022 (în continuare Legea nr.111, 2022) prin care se operează o serie de modificări în Codul penal al RM și în Codul contravențional ale Republicii Moldova. Revirimentele legislative aduse prin actul normativ enunțat presupun extinderea de la 4 la 15 a criteriilor de vulnerabilitate protejate de legislația penală și contravențională, în raport cu fenomenele infracționale determinate de prejudecăți. La fel, noua lege penală și cea contravențională recunosc conceptul victimelor prin asociere, punând accent pe forul interior al făptuitorului și nu pe ceea ce este sau nu este victima infracțiunilor motivate de prejudecată (în continuare – IMP), precum și instituționalizează ideea posibilității comiterii IMP din motive multiple, unul dintre care este și cel de prejudecată. Astfel, legislația penală și cea contravențională ale țării

au fost aliniate la standardul impus, în special, de prevederile art. 2 și 3 din CEDO combinate cu art. 14 din CEDO.

Pentru ca aceste concepte să-și facă un loc în Codul penal și în Codul contravențional a fost nevoie ca proiectul de lege să stea în Parlament mai mult de 6 ani [1], ca Republica Moldova să fie condamnată în cel puțin 3 cazuri răsunătoare la CtEDO [2-4], ca RM să fie vizată de o cerere particulară [5] în fața CERD al ONU în rezultatul examinării căreia să se constate încălcarea de către autorități a art. 6 din Convenția Internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială [6, art. 6], de 5 rapoarte ale Comisiei Europene împotriva Rasismului și Intoleranței pe marginea situației din RM [7], precum și de eforturi conjugate ale partenerilor de dezvoltare orientate spre promovarea diversității și egalității [8].

Modul chinuit prin care aceste concepte și-au făcut loc în Codul penal și în Codul contravențional, alături de statisticile triste privind combaterea IMP în Republica Moldova specificate în raportul ECRI din 23.03.2018 [7, pct. 28, 41], ne fac să intuim persistența unei rezistențe în raport cu ele.

Formele speciale de realizare a justiției, una dintre care este și rigoarea de argumentare juridică a hotărârilor judecătorești, au menirea de a spori forța actului judecătoresc prin facilitarea înțelegerii acestuia și, implicit, prin acceptarea lui de către membrii societății. Așa cum afirmă unii autori, datoria de a motiva apare într-o democrație ca o încercare de a reconcilia faptul pluralismului cu idealul nostru de toleranță [9, p. 768-785].

În acest context, pentru autor a constituit o provocare de a înțelege dacă motivarea și argumentarea juridică a actelor de dispoziție emise poate constitui un remediu efectiv la atenuarea acestei rezistențe, precum și la acceptarea acestor concepte, astfel ca ele nu doar să obțină un loc în legislație, ci să dobândească o veritabilă recunoaștere în societate și o implementare în jurisprudența națională.

Scopul prezentei cercetări constă în estimarea ponderii pe care tehnicile de argumentare juridică și, implicit, de motivare a hotărârilor judecătorești emise pe marginea fenomenelor ce constituie IMP o pot avea la înțelegerea pericolului prezentat de acestea și, respectiv, la crearea unui mecanism de răspuns statal orientat spre combaterea lui.

Ne-am propuns să atingem scopul enunțat prin realizarea următoarelor obiective: 1) estimarea naturii juridice a IMP; 2) identificarea factorilor ce justifică distingerea IMP în raport cu alte infracțiuni, precum și sancționarea particulară a acestor fenomene; 3) elucidarea modului în care modul de anchetare și urmărire a IMP răspunde dreptului subiectiv al victimelor acestor infracțiuni; 4) sintetizarea bunelor practici jurisprudențiale care au determinat modelarea și conceptualizarea fenomenului IMP prin efortul de motivare a actelor judecătorești de dispoziție; 5) abordarea critică și comparată a conceptului de IMP stabilit în legislația actuală; 6) elucidarea factorilor care au permis abordarea jurisprudențială a fenomenului IMP de CtEDO și a celor care au împiedicat o abordare similară în Republica Moldova.

Metodele de realizare a obiectivelor și materialele utilizate

Mecanismele și tehnicile pe care le-am utilizat la realizarea obiectivelor propuse au constat în cercetarea și analiza documentelor internaționale edificatoare de drepturi fundamentale (DUDO, CEDO, Conventia privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială), a actelor, rapoartelor și recomandărilor emise de organisme internaționale și regionale (OSCE, UE, ECRI, FRA) în scopul identificării unui concept consolidat al IMP, dar și a naturii juridice specifice a acestui bloc de infracțiuni.

Ne-am propus să distingem care sunt necesitățile particulare ale victimelor IMP, prin analiza standardelor impuse de Decizia–Cadru 2008/913/JAI a Consiliului din 28 noiembrie 2008 privind combaterea anumitor forme și expresii ale rasismului și xenofobiei prin intermediul dreptului penal [10], precum și de Directiva UE de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității [11].

Justificarea necesităților sociale, care impun un tratament distinct al IMP, în comparație cu alte infracțiuni atât în faza de anchetă, cât și în cea judiciară, precum și necesitatea preluării mecanismului compensator elaborat de CtEDO [12], în vederea înlăturării unor inegalități factuale, ne-am propus să o realizăm prin analiza conceptului de evoluție a prejudecăților în societate, elaborat de filosoful G. Allport și de discipolii săi, care au încercat să distingă „rădăcinile ostilității" [13, p. 146-147] între anumite grupuri ale societății și au sesizat că între prejudecată și discriminare existstă o legătură intrinsecă.

Obiectivul de sintetizare a bunelor practici jurisprudențiale, care au determinat modelarea și conceptualizarea fenomenului IMP prin efortul de motivare a actelor judecătorești de dispoziție, ne-am propus să-l atingem prin analiza practicii CtEDO pe marginea art. 2,3,8 combinate cu art. 14 din CEDO.

În continuare, pornind de la cunoștințele și informațiile acumulate în rezultatul aplicării metodelor enunțate mai sus, ne-am propus ca prin compararea mecanismului de combatere a IMP stabilit prin Legea nr. 111 /2022 cu mecanismul ce se desprinde din jurisprudența CtEDO să evaluăm capacitatea acestuia de a răspunde la fenomenul determinat de prejudecată cu unele propuneri *de lege ferenda* în vederea îmbunătățirii acestuia.

Elucidarea factorilor care au permis abordarea jurisprudențială a fenomenului IMP de CtEDO, precum și a factorilor care au împiedicat o abordare similară în Repub lica Moldova, ne-am propus s-o realizăm prin analiza generică a tuturor conceptelor și informațiilor dezvoltate în acest studiu.

Rezumatul rezultatelor atinse și evidențierea unor soluții de ordin practic

În rezultatul cercetării efectuate, am constatat că IMP nu este o singură infracțiune, ci un concept umbrelă care înglobează orice infracțiune ce este determinată de un motiv de prejudecată.

Noțiunea de prejudecată este definită ca fiind o părere, idee preconceptă (și adesea eronată) pe care și-o face cineva asupra unui lucru, adoptată, de obicei, fără cunoașterea directă a faptelor sau impusă prin educație, societate; prejudeț, prejudiciu [4].

Gordon Allport a definit prejudecata ca fiind „un sentiment, favorabil sau nefavorabil, față de o persoană sau un lucru, înainte de, sau nefiind bazat pe experiența reală” [33, p. 16]. Potrivit scalei elaborate de Allport [33, p. 14-15], într-o societate fenomenele determinate de prejudecată pot evolua astfel încât cea mai ușoară și mai frecventă formă de manifestare a prejudecăților este antilocuția (vorbirea de rău – crearea unei imagini negative unui întreg grup social, iar discursul instigator la ură este una din dintre formele cele mai grave ale acestui fenomen). Următoarea treaptă este constituită din fenomenul evitării (nu presupune neapărat intenție, nici careva prejudiciu direct, dar poate implica vătămarea psihologică determinată de excluderea socială). Treapta următoare pe scala Allport este constituită de discriminare. Discriminarea presupune acțiuni și comportamente intenționate orientate spre dezavantajarea membrilor unui grup social, spre împiedicarea acestora să-și atingă obiectivele, să obțină educație sau locuri de muncă etc. Această treaptă este succedată de treapta care are tangență mai mare cu latura penală, fiind constituită din atacul fizic determinat de prejudectă (IMP). În final, ultima și cea mai periculoasă formă de exprimare a prejudecăților este constituită din exterminare. Exterminarea presupune acțiunile orientate spre lichidarea fizică sau îndepărtarea unui grup social sau a unei mari părți a acestuia (exemplele de exterminare pot fi genocidul cambodgian, soluția finală din Germania nazistă, genocidul din Rwanda, genocidul armean și genocidul popoarelor native din America de Nord).

IMP sunt fenomene sociale care reprezintă una dintre cele mai periculoase forme de exteriorizare a intoleranței. Fenomenele care constituie IMP sunt un indiciu al lipsei toleranței într-o societate, dar și un indicator că intoleranța atinge cote periculoase în respectiva societate.

Ca reacție la fenomene tot mai îngrijorătoare de exprimare a naționalismului agresiv, rasismului, șovinismului, xenofobiei, antisemitismului și extremismul violent, prin efortul OSCE (decizia CM al OSCE nr. 4/03 din 2003 [15, pct. 8-9]) se atenționează statele aferent fenomenelor crimelor de „ură”.

Ulterior termenul *ură* este înlocuit cu termenul *prejudecată*, întrucât ultimul definește mai exact și mai amplu fenomenul care se vrea a fi combătut. Recurgerea la termenul „prejudecată” la definirea acestui concept de infracțiuni a fost motivată pe faptul că prejudecata are un sens mai amplu decât ura, iar un motiv bazat pe prejudecată necesită numai existența unei forme de intoleranță față de o caracteristică personală [16].

Studierea documentelor emise sub auspiciul OSCE, a documentelor normative ale UE [10, 11], dar și a jurisprudenței CtEDO, demonstrează că răspunsul pe care statele sunt obligate să-l dea fenomenului IMP presupune cel puțin: a) instituirea unui cadru normativ adecvat care ar evidenția și incrimina acțiunile violente determinate de prejudecată pe măsura pericolului acestora; b) desfășurarea unor anchete efective orientate spre demascarea eventualelor motive de prejudecată atunci când speța prezintă indicatori de prejudecată.

La fel, în cadrul cercetării am stabilit că judecătorii europeni au dezvoltat mecanismul de combatere a IMP pe platforma obligațiilor ce revin statelor în baza art. 2,3,8

combinate cu art. 14 din CtEDO. Am mai constatat că în urma unui efort de motivare, CtEDO interpretează normele enunțate ca impunând statelor obligația de a distinge crimele determinate de prejudecată de alte crime, atât la etapa de calificare, de investigare [3, par. 82; 21, par. 113; 4, par. 37], de stabilire și executare a pedepsei [17, par. 217-220], dar chiar și după devenirea definitivă a unei eventuale hotărîri [18, par. 114]. Argumentul prezentat în susținerea acestei poziții este că examinarea cazurilor de violenţă și brutalitate care rezultă din atitudini discriminatorii de pe o poziţie de egalitate cu cauzele care nu au astfel de conotaţii ar însemna să fie ignorată (să se închidă ochii la) natura specifică a unor acte cu efecte deosebit de distructive pentru drepturile fundamentale. A nu face diferenţă între modul în care sunt abordate situaţii fundamental diferite poate constitui un tratament nejustificat, care contravine art. 14 din Convenţie [21, par. 113; 4, par. 37].

Tot din analiza jurisprudenței CtEDO deducem că mecanismul de combatere a IMP are o sorginte eminamente jurisprudențială, acesta fiind conceput și dezvoltat grație aplicării teoriei dreptului viu. Datorită acestei teorii, CtEDO a lărgit sfera criteriilor protejate aplicând același mecanism de protecție în vederea combaterii fenomenelor ce constituie IMP bazate pe criteriu de dizabilitate [19], pe criteriu de convingeri politice [20], pe criteriu de ură homohobă [21] sau de ură transfobă [22], pe criteriu de gen [23] sau pe criteriu de ură religioasă [24].

Analiza comparativă a soluțiilor date de CtEDO și de Marea Cameră în cauza Nachova [31, par. 107] ne-a relevat că, în contextul unui efort de responsabilizare a statelor și de sporire a mecanismului de protecție contra fenomenelor IMP, Camera a propus chiar ca în caz de identificare a indicatorilor de prejudecată să se recurgă la o inversare a sarcinii probațiunii, astfel ca statelor să le revină obligația de a demonstra că faptele agenților lor nu au fost dsicriminatorii și, implicit, bazate pe prejudecăți. Marea Cameră a temeprat această tendință, menționând că inversarea sarcinii probațiunii poate avea loc doar în anumite cazuri particulare. Totuși, s-a reținut că indicatorii de prejudecată impun, în temeiul aplicării art. 2 combinat cu 14 din CEDO, o obligație de inițiere și derulare a unei anchete efective și diligente în vederea developării eventualelor motive de prejudecată din spatele unui act violent.

Grație modului de argumentare juridică al CtEDO, mecanismul de răspuns al statului contra fenomenelor care constituie IMP a fost profund îmbunătățit. În acest sens putem enumera, instituirea obligației de anchetare și evidențiere a motivelor de prejudecată din spatele fenomenelor care constituie IMP [25, 21]; mărirea numărului de circumstanțe care pot constitui indicatori de prejudecată, instituirea conceptului de victimă prin asociere [27, par. 65-66]; recunoașterea posibilității existenței motivelor multiple la comiterea infracțiunii, unul dintre care să fie prejudecata [28, par. 69-71] și, nu în ultimul rând, ridicarea standardului de anchetă ce urmează a fi implementat în scopul developării motivului de prejudecată la un nivel nu mai scăzut decât obligațiile de procedură ce revin statelor în baza art. 2 și 3 din CEDO [21, par. 113; 3, par. 82].

Studierea modificărilor operate prin Legea nr. 111/2022 demonstrează că s-a reușit instituirea unui concept unitar al IMP. Astfel, s-a creat norma definiție de la

art. 134/21. Această modificare creează premisa ca normele speciale să facă trimitere la noțiuni definite în partea generală. Un aspect pozitiv al normelor analizate este recunoașterea unei varietăți detaliate de criterii protejate (printre care: gen, identitatea de gen, orientare sexuală, vîrstă, stare de sănătate). La fel, norma enunțată instituie necesitatea de axare pe forul interior al făptuitorului și nu pe ceea ce reprezintă sau nu reprezintă victima (e important ce credea făptuitorul despre victimă și nu ceea ce este victima în realitate). Conceptul național recunoaște posibilitatea existenței victimelor prin asociere. La fel, conceptul IMP instituit de norma enunțată cuprinde atât faptele care vizează persoana, cât și cele care vizează bunurile unei persoane ce cade sub unul dintre criteriile protejate. De asemenea, se instituționalizează posibilitatea comiterii IMP din mai multe motive. Această prevedere are menirea de a exclude eventualele erori determinate de încetarea investigării peristenței motivului de prejudecată, în cazul stabilirii unui motiv „la vedere”.

Noul mecanism stabilit de Lgea nr. 111/2022 prevede instituirea circumstanțelor agravante calificative pentru un grup mult mai mare de infracțiuni. Deja la 37 componențe de infracțiuni este instituită circumstanța agravantă calificativă „din motive de prejudecată”. Includerea circumstanței agravante calificative pentru o serie vastă de infracțiuni va avea menirea să descurajeze semnificativ acest fenomen. Or, pedeapsa stabilită de regulă la alineatul 2 al unui articol din Partea specială a Codului penal este mai severă decît cea de la primul alineat. Se constată astfel că o asemenea abordare este conformă standardului de la art. 3 alin. (1) din Decizia 2008/913/JAI din 28 noiembrie 2008 [10], dar și cu pct. 23 din RPG nr. 7 ECRI [32, pct. 18-21].

A contrario, se constată o tendință neînțeleasă a legiuitorului de a exclude, prin Legea nr. 316 din 17.11.2022 (în vigoare din 09.01.2023), circumstanța agravantă calificată „pe motive de prejudecată” din componențele de infracțiune ce vizează infracțiunile cu caracter sexual (art. 171, 172, 173 CP). Or, prin Legea nr. 111/2022, la alin. (2) din articolele învederate se includea circumstanța agravantă calificativă „din motive de prejudecată”. Astfel, în redacția actuală a Codului penal (după intrarea în vigoare a Legii nr.316/2022), în cazul constatării comiterii infracțiunilor prevăzute la art. 171-173 CP ca fiind săvârșite din motive de prejudecată, OUP, acuzatorul și instanța au doar remediul oferit de aplicarea combinată a art. 77 alin. (1) lit. d) CP cu art. 134/21. Aceasta presupune că după 09.01.2023 o infracțiune sexuală, comisă din motive de prejudecată, în lipsa altor circumstanțe agravante calificative, va putea fi calificată doar la alineatul 1 al art. 171-173 și nu la alineatul (2), așa cum era posibil după intrarea în vigoare a prevederilor Legii nr. 111/2022.

Considerăm că această stare de fapt prezintă riscul neexecutării corespunzătoare de către Republica Moldova a uneia dintre obligațiile ce-i revin în virtutea art. 3 combinat cu art. 14 din CEDO, și anume – obligația de a distinge faptele comise cu o motivație de prejudecată de faptele care nu au o astfel de conotație, prin sancționarea mai aspră a primelor în raport cu cele din a doua categorie.

Modificarea legislativă de genul celei operate la art. 171-173 CP prin Legea nr. 316 din 17.11.2022 riscă să nu fie conformă cu standardul regăsit la pct. 17 și la art. 9 alin. (3) lit. b) din Directiva 2012/29/UE [11].

Mai mult, o asemenea abordare a victimelor violenței sexuale, în raport cu victimele altor infracțiuni comise cu aplicarea violenței „simple", poate sugera un tratament discriminatoriu și un îndemn ascuns la comiterea violenței sexuale. Or, situația unui făptuitor care aplică, de exemplu, violența prevăzută la art. 152 CP, pe motive de prejudecată, va fi mai grea decât cea a unui făptuitor care aplică aceeași formă de violență din motive de prejudecată, inclusiv cu violarea victimei. Or, în primul caz, fapta se va califica conform art. 152 alin. (2) lit. j) CP (de la 5 la 7 ani închisoare), iar în al doilea caz fapta se va califica conform art. 171 alin. (1) CP (de la 3 la 7 ani închisoare) [29, pct. 14] cu reținerea art. 77 CP. În condițiile în care faptele sunt de o gravitate și de un pericol social vădit diferit, sancționarea lor cu același maxim, chiar și în condițiile reținerii motivului de prejudecată, este inadmisibilă.

În acest sens apreciem că o intervenție legislativă la art. 171-173 CP, în sensul reintroducerii la alineatul (2) al acestor articole a circumstanței agravante „din motive de prejudecată", este strict necesară.

În legislația penală nu este instituit un mecanism de „siguranță" care să se îngrijească de faptul că autoritățile naționale fac distincție între IMP și alte infracțiuni la momentul aplicării instituțiilor ce presupun liberarea de răspundere penală sau liberarea de pedeapsă penală. Urmează să recunoaștem că ar fi zadarnice orice eforturi de incriminare a IMP, de anchetă efectivă a faptelor care implică astfel de fenomene, în condițiile în care la individualizarea pedepsei va fi posibil ca autorii unor asemenea infracțiuni să fie liberați de răspundere penală sau absolviți de pedeapsă [17, par. 110, 154-157, 168].

În acest sens, lipsa unor reglementări care ar limita posibilitatea de aplicare a instituției liberării de răspundere penală (art. 55,57,58-59 și art. 59/1 CP), a instituției de liberare de pedeapsă penală (art. 90, 90/1, 91, 92 CP) sau a mecanismelor care înlătură răspunderea penală ori consecințele condamnării (art. 107-109 CP) în raport cu autorii infracțiunilor motivate de prejudecată, poate implica riscuri de violare a Convenției.

O asemenea observație este cu atât mai viabilă, cu cât normele specificate stabilesc mecanisme ce împiedică aplicarea lor unor anumite categorii de infracțiuni sau pentru anumiți subiecți speciali.

Constatăm că o altă parte slabă a conceptului promovat prin Legea nr. 111/2022 este lipsa totală a unor reglementări de procedură, adică stabilite în Codul de procedură penală.

Astfel de prevederi ar trebui să consacre necesitatea de acordare a unui tratament compensator victimelor IMP. Necesitatea unei astfel de abordări este determinată de imperiozitatea înlăturării unor inegalități factuale, precum și de reechilibrarea dreptului acestora de acces la justiție.

Apreciem că introducerea în art. 58 alin. (4) CPP a sintagmei „victimei infracțiunii din motive de prejudecată" va oferi accesul tuturor victimelor IMP la o serie de mecanisme și facilități care pot asigura efectiv reechilibrarea dreptului lor de acces la justiție,

perturbat de faptele și experiențele suportate de acestea. Or, la moment, de această posibilitate beneficiază doar victimele infracțiunilor grave și deosebit de grave comise din motive de prejudecată [30, art. 58].

O altă îmbunătățire a cadrului normativ procesual penal, care ar fi putut fi adus sub imperiul Legii nr. 111/2022 este instituționalizarea rigorilor de anchetă efectivă recunoscute deja prin jurisprudența CtEDO. Cel puțin două prevederi din Codul de procedură penală ar fi putut suporta îmbunătățiri. Astfel, introducerea în art. 20 alin. (3) CPP a sintagmei „infracțiunilor comise din motive de prejudecată”, iar în art. 6 din CPP a unei noțiuni definiții a termenului „indicator de prejudecată” ar contribui la responsabilizarea OUP și a instanțelor la examinarea cauzelor respective în termene restrânse, precum și ar contribui la înțelegerea și, implicit, respectarea obligațiilor de procedură ce revin statului în temeiul art. 14 din CEDO, anume – de a demasca un eventual motiv de prejudecată din spatele unei fapte infracționale.

CONCLUZII

În concluzie am constatat că într-un sistem de drept comun (jurisprudențial), argumentarea judiciară și-a demonstrat cu prisosință eficiența în combaterea fenomenului IMP, creând un întreg concept și lărgind aplicarea acestuia la diferite forme de prejudecăți.

În sistemele de drept continental (care presupun ideea de legiferare foarte riguroasă), persistă opinia că soluția litigiului se regăsește în lege (mai ales în domeniul penal), dar mai ales că această soluție exista în lege, chiar înainte de apariția lui. În astfel de sisteme de drept, ideea că judecătorul ar fi capabil, prin instrumentul argumentării judiciare, să acopere lacune legislative sau inegalități factuale, nu este văzută cu ochi buni. Ori se invocă că o asemenea sarcină este a legiuitorului.

Partea negativă a acestui sistem este că legiuitorul poate fi inert sau greoi în reacțiile sale la schimbările ce pot avea loc în societate. O altă latură negativă a unui astfel de sistem este că judecătorii săi, în tendința de a nu se abate de la „voința legiuitorului”, riscă să-și formeze o modalitate îngustată de gândire, pierzând din vedere necesitatea de restabilire a dezechilibrului cauzat de comiterea unor infracțiuni determinate de prejudecată.

Totuși, exprimăm speranța că sub imperiul caracterului obligatoriu al jurisprudenței CtEDO, judecătorul național, ca prim judecător al Convenției, va trebui, mai devreme sau mai târziu, să abordeze o modalitate de argumentare judiciară, circumscrisă nevoii de respectare a drepturilor fundamentale, contribuind astfel la dezvoltarea dreptului, mai ales atunci când legiuitorul tace, iar lipsa de reacție riscă să determine violarea unor drepturi garantate de Convenție.

Referințe:

1. Proiectul de lege nr. 301 pentru modificarea și completarea unor acte legislative (Codul penal art.77, 134/14, 135/1 ș.a.; Codul contravențional art.43,

46/1, 46/2, ș.a.), Înregistrat în Parlamentul RM la 01.07.2016, adoptat în lectură finală la 21.04.2022. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2022, nr. 164-169. Disponibil: https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/3349/language/ro-RO/Default.aspx [Accesat: 01.09.2023]

2. CTEDO, Eremia vs RM, cererea nr. 3564/11, Hotărârea CtEDO din 28 mai 2013, definitivă la 28.08.2013. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-119968%22]} [Accesat: 01.09.2023]
3. Munteanu vs. RM, cererea nr. 34168/11, Hotărârea CtEDO din 26 mai 2020, definitivă la 26.08.2020. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/#{%22itemid%22:[%22001-202554%22]} [Accesat: 01.09.2023]
4. Genderdoc-M și MD vs. RM, cerere nr. 23914/15, Hotărârea CtEDO din 14 decembrie 2021, definitivă la 12.03.2022. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/#{%22itemid%22:[%22001-213896%22]} [Accesat: 01.09.2023]
5. Salifou Belemvire vs. Republic of Moldova, CERD/C/94/D/57/2015. Disponibil: https://juris.ohchr.org/casedetails/2713/en-US [Accesat: 01.09.2023]
6. Convenția Internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială, nr. 78 din 21/12/1965. Disponibil: https://www.ohchr.org/fr/instruments-mechanisms/instruments/international-convention-elimination-all-forms-racial [Accesat: 01.09.2023]
7. Rapoartele Comisiei Europene contra Rasismului și Intoleranței: 28.11.1998, 28.06.2002, 16.12.2007, 20.06.2013, 23.03.2018. Disponibil: https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/republic-of-moldova [Accesat: 01.09.2023]
8. Proiectul COE privind Consolidarea diversității și egalității. Disponibil: https://www.coe.int/ro/web/chisinau/enhancing-diversity-and-equality [Accesat: 01.09.2023]
9. RAWLS, J. The Idea of Public Reason Revisited. In: *The University of Chicago Law Review,* vol. 64, 1997, no. 3, pp. 768-785. Disponibil: https://www.jstor.org/stable/1600311 [Accesat: 01.09.2023]
10. Decizia–Cadru 2008/913/JAI a Consiliului din 28 noiembrie 2008 privind combaterea anumitor forme și expresii ale rasismului și xenofobiei prin intermediul dreptului penal.
11. Directiva UE 2012/29/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2012 de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității și de înlocuire a Deciziei-cadru 2001/220/JAI a Consiliului.
12. CtEDO, Taddeucci și Mccall vs Italia cererea nr. 51362/09, Hotărâre din 30 iunie 2016.
13. ALLPORT, G. The Nature of Prejudice In: *Political Psychology,* 1991, vol. 12, no. 1.

14. Dicționar Explicativ al Limbii Române (ediția a II-a revăzută și adăugită), Academia Română, Institutul de Lingvistică. București: Univers Enciclopedic Gold, 2009.
15. Decizia Consiliului Ministerial al OSCE nr. 4/03, Maastricht, 2 decembrie 2003. Disponibil: https://www.osce.org/files/f/documents/3/3/19382.pdf [Accesat: 01.09.2023]
16. Legi privind infracțiunile motivare de ură: Ghid Practic. Publicat de Oficiul pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului din cadrul OSCE, în anul 2009. Disponibil: https://www.osce.org/files/f/documents/7/f/36428.pdf [Accesat: 01.09.2023]
17. CtEDO, Makuchyan și Minasyan vs Azerbaijan și Ungaria, cererea nr. 17247/13, Hotărâre din 26 mai 2020.
18. CtEDO, Cauza Sabalic vs Croația, cererea nr. 50231/13, Hotărâre din 14.01.2021.
19. CtEDO, Dordevic vs Croatia, cererea nr. 41526/10, Hotărîre din 24 iulie 2012.
20. CtEDO, Virabyan vs. Armenia, cererea nr. 40094/05, Hotărâre din 2 octombrie 2012.
21. CtEDO, M.C. şi A.C. împotriva României, cererea nr. 12060/12, Hotărâre din 12 aprilie 2016.
22. CtEDO, Identoba și alții vs Georgia, cererea nr. 73235/12, Hotărâre din 12.05.2015.
23. CtEDO, B.S. vs Spania, cererea nr. 47159/08, Hotărâre din 24.07.2012.
24. CtEDO, Milanović vs Serbia, cererea nr. 44614/07, Hotarâre din 14.12.2010.
25. CtEDO, Menson vs Regatul Unit, cererea nr. 47916/99, Decizie din 06/05/2003.
26. CtEDO, Bekos și Koutropoulos vs Grècia, cererea nr. 15250/02, Hotărâre din 13 decembrie 2005.
27. CtEDO, Škorjanec vs Croatia, cererea nr. 25536/14, Hotărâre din 28 martie 2017.
28. CtEDO, Balázs vs Ungaria, cererea nr. 15529/12, Hotărâre din 20 octombrie 2015.
29. HP CSJ nr. 17 din 07.11.2005 cu modificările ulterioare. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=349 [Accesat: 01.09.2023]
30. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 2013, nr. 248-251, art.699.
31. CtEDO, Nachova și alții contra Bulgariei, cererea nr. 43577/98 și nr. 43579/98, Hotarâre din 26 februarie 2004.
32. Recomandarea de Politică Generală nr. 7 ECRI, privind Legsilația Națională pentru lupta contra rasismului și discriminării rasiale, adoptată la 13.12.2002 modificată la 07.12.2017.
33. ALLPORT, G.W. *The Nature of Prejudice,* 1954. Disponibil: https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.188638/mode/2up [Accesat: 01.09.2023]